

Tefsir Araştırmaları Dergisi

The Journal of Tafsir Studies

مجلة الدراسات التفسيرية

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tader>

E-ISSN: 2587-0882

Cilt/Volume:8, Sayı/Issue:1, Yıl/Year: 2024 (Nisan/April)

Kur'ân'daki 'ille'l-Meveddete fi'l-Kurbâ' İfadesinin Manaya Delâleti Yönüyle Çevirisi ve Yorumu Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation of the Translation and Interpretation of the Expression 'Illā al-Mawaddah fī al-Qurbā' in the Qur'ān in a Sign of Meaning

تركيب "إلا المودة في القربى" في القرآن الكريم: دراسة تفسيرية دلالية

Süleyman PAK

Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi
Temel İslam Bilimleri, Tefsir Ana Bilim Dalı

Associate professor, Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Islamic Sciences,
Basic Islamic Sciences, Department of Tafsir
Tokat, Türkiye

suleyman.pak@gop.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-4440-4627>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliř Tarihi/Date Received: 22/01/2024

Kabul Tarihi/Date Accepted: 23/04/2024

Yayın Tarihi/Date Published: 30/04/2024

Atıf / Citation: Pak, Süleyman. "Kur'ân'daki 'ille'l-Meveddete fi'l-Kurbâ' İfadesinin Manaya Delâleti Yönüyle Çevirisi ve Yorumu Üzerine Bir Değerlendirme". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 8/1 (Nisan/April, 2024), 334-356.

<https://doi.org/10.31121/tader.1423836>

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Yayıncı / Published by: Ali KARATAŞ / Türkiye

Öz

Kur'ân lafız ve mana yönüyle Allah'ın kelamı olup içerisinde tek anlama gelen manası açık âyetler olduğu gibi birden çok anlama ihtimali bulunması bakımından anlamı kapalı ve neticede tevile müsait âyetler de mevcuttur. Birden çok anlama ihtimali olan âyetlerde sadece lafızdan hareketle anlaşılma güçlüğü bulunduğundan, anlama çabası dâhilinde lafzî anlam yanında sebab-i nüzul, Resulüllâh ve sahabeden gelen rivâyetler gibi Kur'an dışı kaynaklara da ihtiyaç duyulmaktadır. Buna göre âyetin nüzul ortamı, muhataplar ve makâsîd yönünden geniş çerçevede değerlendirilmesi lüzumu hasıl olmaktadır. Bu âyetin yorumunda olduğu gibi ilk dönem müfessirlerinden gelen rivâyetlerin sıhhat derecesi ve birbiri ile anlam uyumu ayrı bir değerlendirme gerektirmektedir. Bu çalışma Şûrâ sûresi 23. âyetle ilgili yapılan yorumların dayandığı rivâyetleri ve görüşleri incelemekte, buradan hareketle âyete meal verilmesine dair değerlendirmeleri içermekte ve âyetin Kur'ân bütünlüğü üzerinden anlamını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Tefsirlerde âyet üzerine birkaç farklı yorum yapılmakta, bunlar ağırlıkla âyetin nüzul sebebi üzerinden mekkî veya medenî oluşu ve buna delil sayılan rivâyetlere, âyetin muhatabının Kureyş müşrikleri veya Müslümanlar olduğu gibi gerekçelere dayandırılmaktadır. Özellikle âyette geçen "kurbâ" kelimesinin anlamı üzerinden bu yorumların temellendirildiği görülmektedir. Bunlar esasta üç ana noktada toplanmaktadır. Resulüllâh'ın Kureyşlilerden aralarındaki akrabalık bağına saygı gösterme talebi, akrabalara sevgi duyulması ve salih amellerle Allah'a yaklaşma isteğidir. Şia'nın mezhebî saiklerle âyette yer alan "ille'l-meveddete fi'l-kurbâ" ifadesini Hz. Ali'nin imametine dayanak yapma yönündeki çabasının, aşırı yorum kapsamında olduğu ve ilmi dayanaktan yoksun bulunduğu görülmektedir. Sonuçta âyetin siyak ve sibakından hareketle anlamının umum üzere alınmasının ve "kurbâ" kelimesinin de nesep yönüyle bir yakınlığı değil, Allah'a yakınlık sevgisi şeklinde anlaşılmasının daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Müşkil, Şûrâ Sûresi, Meveddet, Kurbâ.

Abstract

The *Qur'ân* is the word of Allah in terms of word and meaning. While there are verses with clear meanings that have a single meaning, there are also verses that have a vague meaning and are, therefore, open to interpretation because they have multiple meanings. Since it is difficult to understand verses with various meanings based on the wording alone, external explanations such as the reason for revelation and the narrations from the Prophet and his companions are needed in addition to the literal meaning in the effort to understand. Accordingly, it becomes necessary to evaluate the verse in a broad context regarding the environment in which it was revealed, the addressees, and the maqâsîd. As in interpreting this verse, the degree of authenticity of the narrations coming from the early commentators and their semantic compatibility with each other requires a separate evaluation. This study examines the narrations and opinions on which the comments about the 23rd verse of the Sûrat al-Shûrâ are based, includes evaluations regarding the interpretation of the verse and aims to determine the meaning of the verse within the integrity of the *Qur'ân*. There are several different interpretations of the verse in the tafsîrs, and these are mainly based on reasons such as the reason for the revelation of the verse, whether it is Meccan or Medinan, the narrations considered as evidence for this, and whether the addressee of the verse is the Quraysh polytheists or Muslims. It is seen that these interpretations are based primarily on the meaning of the word "Qurbâ" in the verse. These are collected in three main points. The Messenger of Allah's request from the Quraysh to respect the kinship bond between them is the love of relatives and the love of getting closer to Allah with good deeds. The phrase "*illâ al-mawaddah fi al-qurbâ*" in the verse was used due to the Shiite sect's motives. It seems that Ali's interpretation of supporting his imamate is within the scope of extreme interpretation and lacks scientific basis. As a result, it is considered that it would be more appropriate to take the general meaning of the verse based on its meaning and to understand the word "Qurbâ" as the love of closeness to Allah, not as a closeness in terms of lineage.

Keywords: Tafsîr, Mushkil, Sûrat al-Shûrâ, Mawaddah, Qurbâ.

الخلاصة

القرآن الكريم كلام الله لفظاً ومعنى، حيث تحتوي بعض الآيات على معانٍ واضحة تفهم بسهولة، وبينما تحتوي البعض الآخر على معانٍ غامضة قابلة للتأويل نظرًا لتعدد المعاني. لذا، يحتاج الفهم ليس فقط إلى معنى اللفظ وإنما أيضًا إلى التوجيهات الخارجية مثل سبب النزول والأثر المروي عن النبي والصحابه. يتطلب التفكير في السياق الذي نزلت فيه الآية وفهم المستهدفين والهدف منها. كما

An دراسة صحة الروايات وتوافقها الدلالي تحتاج إلى تقييم منفصل. وتهدف هذه الدراسة إلى فحص التفسير والآراء المتعلقة بآية 23 من سورة الشورى، وتقديم تقييم لها، بالإضافة إلى توضيح معاني الآية ضمن سياق القرآن. يتمحور التفسير حول سبب نزول الآية، سواء كانت مكيا أو مدينا، والروايات كدليل على ذلك، بالإضافة إلى المستهدفين كقريش أو المسلمين. يركز التفسير على كلمة "قربى" في الآية، ويظهر أنه يتمحور حول طلب الرسول من قريش احترام صلة الرحم، ومحبة الأقرباء، والتقرب من الله من خلال الأعمال الصالحة. ويُلاحظ أن تفسيرًا تأويليًا مفرطًا تم تقديمه للتركيب "إلا المودة في القربى"، مع ميله نحو المذهب الشيعي، يهدف إلى دعم إمامة علي. يتجاوز هذا التفسير حدود التأويل المبني على دليل علمي. وبناءً على ذلك، يُفضل فهم الآية بشكل عام في سياقها الشامل، وفهم كلمة "قربى" على أنها حب لله وليس قرابة نسبية.

الكلمات المفتاحية: تفسير، مشكل، سورة الشورى، مودة، قربى

Giriş

Kur'an Allah tarafından inzal edilen en son ilahî kelimedir. Kıyamete kadar gelecek bütün insanları muhatap almakta ve onlara inanç, ibadet ve ahlak konusunda birtakım sorumluluklar yüklemektedir. Kur'an'ın bütün âyetleri insana dînî alanda yerine getirmekle mükellef olduğu yükümlülüklerini hatırlatıcı bir davet hüviyeti taşımaktadır. Bunu yaparken muhatap toplumun kullandığı ve aşına olduğu dil ve üslupla onlara hitap etmekte, bazen bu ifadeler açık ve sade olurken bazen de dil inceliklerinden kaynaklanan birkaç farklı anlamı içerecek şekilde kapalı ibareler bulunmaktadır. Anlamı kapalı âyetler müfessirlerce farklı veçheden yorumlanmaya çalışılmış ve muhtemel anlamlar eserlerde yerini almıştır. Bu gibi durumlarda esas ilke Kur'an'ın anlam bütünlüğünün göz önünde tutulması ve bir karineye dayanarak yapılan genel anlama uygun yorumların tahsis vehmi doğuracak şekilde daraltılmaması ve özele indirgenmemesidir. Kur'an'ı anlama çabaları kapsamında karşılaşılan en büyük meselelerden biri zahirde âyetler arasında var olduğu düşünülen tearuz gibi hususların telifi ve aralarındaki anlam bütünlüğünü ortaya çıkarma durumudur. Bunun için önce siyak-sibak ilişkisi içerisinde âyetlerin yerini tespit etmeye çalışmak, lafzî olarak yer alan ifadenin muradını ve diğer âyetlerle arasındaki maksat benzerliği ve farklılıklarını araştırmak, ardından da Kur'an'ın anlam bütünlüğü göz önünde bulundurularak sahih anlama ulaşmaya çalışmak gerekmektedir.¹ Bu meselenin halinde lafız incelemesi yanında âyetin nüzul zamanı ve ortamına dair müktesebatın da önemli bir katkısı olduğu açıktır. Bu çalışma Şûrâ sûresi 23. âyet örneğinde âyetler arası anlam bütünlüğü dikkate alınarak lafızdan kastedilen muradın tespiti yönünde nasıl bir yol izlenebileceği hususunda yapılan bir değerlendirmeden ibarettir. Ayrıca âyetin muradının tespiti üzerine yapılan bu değerlendirmelerden hareketle sözü geçen hususun meallere nasıl ve ne şekilde yansıtıldığı da incelenmektedir. Müfessirlerin, yorumlarını genellikle âyetle ilgili nakledilen nüzul sebepleri üzerinden onun mekkî veya medenî oluşuna, muhatabının Kureyş, Mekkeli müşrikler veya Müslümanlar oluşuna dayandırdıkları görülmektedir. Âyetin tevilde İbn Abbas'a nispet edilen gerek nüzul sebebi gerekse tefsiri ile ilgili rivâyetlerin farklı oluşu doğal olarak yorumlara yansımış, sonuçta âyetle ilgili birkaç farklı yorum ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda çalışmada öncelikle âyette yer alan kilit lafızlar hakkında açıklamalara yer verilmekte, ardından âyetin bağlamı, nüzulüne dair haberler ve bu nakillere istinâden yapılan yorumlar değerlendirilmekte, sonunda da bu yorumların meallere yansımaları incelenmektedir. Yapılan salt bir usûl çalışması olmadığından kaynakları ağırlıklı tefsir eserleridir ve bir âyet örneğinde bazı tespitler yapmayı amaçlamaktadır. Ancak âyeti bu yönüyle esas alan müstakil bir çalışma bulunmadığından araştırma bu konuyla sınırlı tutulmuştur. Neticede âyetin te'vili üzerine ilk dönemden itibaren günümüze kadar yapılan yorumlara dayalı bir değeren-

¹ Kur'an âyetlerini doğru anlamının önemine dair ilkeleri topluca görmek ve bu ilkelere uyulmadığı takdirde ne gibi hatalara düşüldüğünü örnekleri üzerinden incelemek için bk. Mehmet Kılıçarslan, *Müşkilü'l-Kur'an 1 - Lafız ve İ'rab Kaynaklı İşkâl* (İstanbul: Fecr Yayınları, 2022).

dirme yapılmakta ve bazı tespitlere ulaşılmaktadır. Şûrâ sûresi 23. âyet üzerinden yürütülen bu çalışmanın hedefi âyetler arasında anlam bütünlüğü kurmada izlenebilecek bir yöntem sunmaktır.

1. Kavramsal Çerçeve

Bu çalışmanın hareket noktası ve ana konusu Şûrâ sûresi 23. âyet² üzerinde yapılan yorumların Kur'an'ın iç bütünlüğü ekseninde değerlendirilmesinden ibarettir. Konuyu derinlikli incelemeye başlamadan önce ayette yer alan ve onun anlaşılmasında kilit rol üstlenen bazı temel kavramlar hakkında etimolojik bilgilere yer verilmesi yerinde olacaktır. Şimdi sözü geçen kavramlarla ilgili aşağıda kısa açıklamalar yapılacaktır.

1.1.Vüdd/Meveddet: Sözlükte sevmek, muhabbet beslemek, dilemek, bir şeyin olmasını arzu etmek, temenni etmek, birine dostluk ve sevgi emâreleri göstermek anlamına gelmektedir.³ Meveddet de sevgi, dostluk, mektup, kitap anlamına gelmektedir. Bu kelimeden türemiş olan el-vedûd, Allah'ın isimlerinden biri olarak kullarına rahmeti bol olan, çokça seven ve nimetini çokça veren, onları gözeten demektir.⁴ Kur'ân'da kelime farklı formda otuz,⁵ sevgi ve muhabbet anlamındaki meveddet ise yedi yerde geçmektedir. Kelimenin geçtiği âyetlerin bağlamına bakıldığında meveddetin, kalplerde meydana gelen sevgi, yakınlaşma ve kaynaşma anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim "vüdd" de kalplerde muhabbet besleme anlamında ona yakın bir mana içermektedir.⁶ Âyetlerde kullanımından hareketle bu kökle ilgili türevlerin, tutkulu bir arzuyu ve sevgiyi ifade etmekte olduğu söylenebilir. Nitekim âyete geçen ve Cahiliye dönemi Araplarının kendisine taptığı "vedd" de aslında müşriklerin ona aşırı sevgi duymaları veya Allah ile arasında hususi bir sevgi bulunduğu inancını sebebiyle bu isimle tesmiye edilmiştir.⁷

1.2. Üns: Sözlükte e-n-s kök ve türevleri alışmak, sevinmek, sıcakkanlı olmak, görmek, hissetmek, hoş sohbet olmak, beşer gibi anlamlara gelmektedir.⁸ Meveddet kelimesinin karşılığı olarak tasavvufta üns kullanılmakta olup, bununla kulun Allah ile ülfet etmesi anlamı kastedilmektedir.⁹ Buna göre üns, Allah'ın cemâl tecellilerine mazhar olan kulun bunları müşâhade etmesi ve hak ile huzurda bulunması halidir. Ünsiyet kazanmaya da istinâs denmektedir. Allah ile ünsiyet, O'na güvenmek, O'nunla sükûnete ermek ve sadece O'ndan yar-

² Âyetin tamamı şöyledir: *ذَٰلِكَ الَّذِي يُبَيِّنُ اللَّهُ عِبَادَةَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ وَمَن* *ذَٰلِكَ الَّذِي يُبَيِّنُ اللَّهُ عِبَادَةَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ وَمَن يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ* *"İşte bu sevaptır ki, Allah iman edip salih ameller işleyen kullarını (onunla) müjdeliyor. (Ey Rasûlüm, tebliğde bulunmakta olduğun kimselere) de ki: "- Ben, (bu tebliğimden dolayı) sizden Allah'a ibadet ve yakınlıkta, sevgiden başka bir mükâfat istemiyorum." Kim iyi bir amel kazanırsa, biz onun bu iyiliğinin sevabını artırırız. Muhakkak ki Allah Gafûr'dur= çok bağışlayandır, Şekûr'dur= az amele çok sevab verendir." Kur'ân & Meâli (Erişim 2 Ocak 2024), <https://www.kuranvemeali.com>. Âyetin farklı şekillerde mealî üzerine değerlendirmeler ileride gelecektir.*

³ Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1990), 2/549; İbn Manzûr Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed, *Lisânü'l-Arab* (Kahire: Dâru'l-Maârif, ts.), 6/4793-4794; Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed ez-Zebîdî, *Tâcu'l-arûs* (Kuveyt: Matbaatu Hukûmeti'l-Kuveyt, 1971), 9/278-285; Ahmed Muhtar Ömer, *Mu'cemu'l-lugati'l-arabiyyeti'l-muâsıra* (Kahire: Âlemü'l-Kütüb, 2008), 3/2417-2418.

⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 6/4794; Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhîd* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2005), 325.

⁵ Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-müfrehes li-elfâzi'l-Kur'âni'l-azîm* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1987), 747.

⁶ Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân* (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1412), 860.

⁷ Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-ayn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 4/357; İsfahânî, *Müfredât*, 861. İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 6/4794.

⁸ Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-ayn*, 1/92-93; Cevherî, *Sihâh*, 3/904-906; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 1/147-150.

⁹ TDV İsam Ansiklopedisi Meveddet md.

dım ummaktır. Bu da kulun günahlardan uzak durması, Allah'a ibadet etmeye ünsiyet duyması, kalbin hakkın dışında kendisini meşgul eden her şeyden kurtulması ve sonunda üns halinin görünmez olması yani tâzim, kurb ve heybet hallerinin ortaya çıkması ile gerçekleşmektedir ki bu mertebedeki ünsiyet Allah'ın kula ihsan ve ikramı ile husule gelmektedir. Bazıları tenzihi esas alarak "üns"ün Allah ile değil, onu zikretmeye yönelik olabileceğini söylemektedir.¹⁰ Gazzâlî (ö. 505/1111) ise bazı kelamcıların teşbihe delalet edeceği endişesiyle üns, şevk ve muhabbet gibi halleri inkâr etmelerini eleştirmekte, bunların basiretle idrak edilen haller olduğunu, oysa onların kabuğu geçip öze ulaşamadıklarını söylemektedir.¹¹

1.3. Hubb/Muhabbet: Kelime buğz etmenin zıddı olarak sevmek anlamına gelmektedir. Habbe, arpa ve buğday gibi gıda maddelerinin taneleri için kullanılır. Hibb ise sevginin aşırı olması demektir. Hibâb karşılıklı sevme anlamında meveddet demektir.¹² Yine bir kimsenin sevgide kalbini hedef almayı anlatmak üzere "habebtü fulânen" denmektedir. H-b-b kökünden isim olan muhabbet ise güzel görülen bir şeyi istemek anlamına gelmektedir. Kelime Kur'ân'da kök ve türevleri ile birlikte 95 yerde, muhabbet ise bir yerde geçmekte ve bu istemekten daha ileri bir seviyede sevme anlamında kullanılmaktadır.¹³ İsfahânî (ö. V/XI. Yy. başları) âyetlerde geçen muhabbet kavramını maksat yönüyle zevk, menfaat, değer bakımından kullanıldığını söylemektedir.¹⁴ Literatürde ise hubb ve muhabbet ile vüdd ve meveddet yaygın olarak sevgi anlamında kullanılmaktadır. Bunun daha coşkulu haline ise aşk denilmektedir. İlahî kitaplarda muhabbet üzerinde önemle durulmakta, bunun dînî hayatın temel esaslarından biri olduğu beyan edilmektedir. Kur'ân'da sevgi bazen Allah'a, bazen de insana izafe edilmiştir. Bu âyetlerde takva sahiplerini, iyilik yapanları, maddi ve manevi temizliğe önem verenleri, tevekkül edenleri, sabırlı ve adaletli olanları, dinde gayret gösterenleri ve Resulüllâh'a tâbi olanları Allah'ın sevdiği; inkârcıları, zulüm ve haksızlık yapanları, günahlarda ısrar edenleri, kibirlenenleri, büyüklük taslayıp gerçeklere karşı çıkanları, nankörleri, hainleri, aşırılığa sapanları, şımarıkları sevmeyi beyan edilmektedir. İnsanın Allah'a, imana ve müminlere duyduğu sevgi övülürken, onun mal-mülk, dünya ve bayağı hazlara düşkün olması, hak etmediği halde övülmesi ve çirkin olan şeyleri ifşâ etmesi ise kötülenmektedir. Yine âyetlerde en üstün sevginin Allah'a duyulması gerektiği, bunun en önemli göstergelerinden birinin ise onun elçisine itaat etme olduğu ifade edilmektedir.¹⁵ Muhabbet; gözüyle Allah'ın ona verdiği nimetlere, kalbiyle Allah'ın kendisine olan yakınlık, yardım ve korumasına, imanı ve yakîniyle de hidâyet ve inâyetini nasip etmekle Allah'ın onu sevmesine bakarak kulun Allah'ı sevmesine denilmektedir.¹⁶ Kulun Allah'a olan muhabbeti onun kalbinde bulunduğu bir şey olup ifade edilemeyecek derecede latiftir. Bu his insanı Allah'a tazim etmeye, onun rızasını her şeyin üzerinde tutmaya, ünsiyet ve ülfetini devamlı kalbi ile zikrederek bulmaya ve O'nsuz edememeye ve içinde bir heyecan duymaya götürmektedir. Allah'ın kuluna muhabbeti ise ona hususi bir yakınlık, yüksek haller bahşetmeyi irade etmesi ve kulunu güzel bir şekilde medhü senâ etmesi şeklinde olmaktadır.¹⁷

¹⁰ Semih Ceyhan, "Üns", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/348-349.

¹¹ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, çev. Ahmet Serdaroğlu (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1985), 4/ 610.

¹² Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-ayn*, 1/277-278; Cevherî, *Şihâh*, 1/105-106; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 1/742-746.

¹³ Abdülbâkî, *Mucemü'l-müfrehes*, 191-193.

¹⁴ İsfahânî, *Müfredât*, 214.

¹⁵ Süleyman Uludağ, "Muhabbet", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2020), 30/384.

¹⁶ Ebu Nasr es-Serrâc et-Tûsî, el-Luma', çev. Hasan Kamil Yılmaz (İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1996), 56.

¹⁷ Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, Haz. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergah Yayınları, 1991), 496-497.

1.4. Ülfet: Kelime e-l-f kökünden masdar olup sevmek, alışmak ve kaynaşmak, dost ve arkadaş olmak, bir araya getirmek, ısınmak vb. anlamına gelir.¹⁸ Kalpleri sevgide bir araya getirmek ve birbirine bağlamak manasına gelen ülfet, insanlar arasında kurulan ilgi, sevgi ve dayanışma ruhunu, toplum nezdinde oluşturduğu birlik, beraberlik, kaynaşma ve birlikte yaşama duygusunu ifade etmektedir.¹⁹ Kelime Kur'ân'da türevleriyle birlikte 22 yerde geçmekle beraber²⁰ ahlakî ve sosyal anlamda iki yerde kullanılmaktadır. Âl-i İmrân sûresi 103. âyette geçen kelimenin bağlamı birbirine düşman olan Arap topluluklarının kalplerini Allah'ın kaynaştırması sonucunda dostlara dönüşmelerinden bahsetmektedir. Enfâl sûresi 63. âyette de yine kalplerinin kaynaştırılması üzerine açıklama yapılmaktadır.²¹ Mâverdî (ö. 450/1058) huzur ve mutluluğun temel şartlarından saydığı ülfetin sebeplerini din, akrabalık, hısımlık, sevgi ve iyilikte bulunma olarak sıralamaktadır.²²

1.5. Kurb: Zaman, fazilet, mekân, yer, koruma, güç ve nispet hususlarında kullanılan kelime²³ yakın olmak, yaklaşmak, iyilik ve ibadet etmek, nesep yoluyla akraba olmak, doğumu yakın olmak, gece su aramak, orta yolu tutmak, kayık, kılıca kın yapmak, içine su konulan kap, vezir, kendisiyle Allah'a yakın olmaya çalışılan şey (kurban) anlamında olup zıddı bu'ddur.²⁴ Kur'ân'da türevleriyle birlikte 96 yerde geçmektedir. Allah'ın kullarına yakınlığı hususundan bahseden âyetler yanında, kulların Allah'a yakın olmaya gayret göstermesine vesile olan hallerden söz eden âyetler de bulunmaktadır.²⁵ Kurb Allah-insan bağlamındaki âyet ve hadislerde²⁶ daha ziyade manevi yakınlığı ifade etmektedir.²⁷ Buna göre Allah-insan arasındaki yakınlık anlamındaki kurbun cisim, zaman ve mekân tasavvuru dışında düşünülerek anlaşılması gerekmektedir. Allah'ın kula yakınlığı dünyada ona özel olarak ilim ve irfan vermesi, ahirette ise kendisine müşahade ve temâşâ imkânı lütfetmesi, çeşitli ihsanlarda bulunması demek olurken, kulun Allah'a yakınlığı ise önce ona iman ve tasdik, sonra da ihsan ve tahkikine yakın olmakla meydana gelmektedir. Bunda ilk derece Allah'ın tâatine yakın olmak ve her daim ona ibadet etme vasfını yakalamaktır.²⁸ Kuldaki kurb hali önce kalbiyle Allah'ın kendisine yakınlığını müşâhede etmesi, sonra da ibadet ve tâatle bütün himmetini Allah'a yöneltmesi, gizli ve açık zikirle Allah'a yaklaşmasıyla oluşmaktadır.²⁹ Kurbun zıddı olan bu'd ise, öncelikle Allah'ın yardım ve ihsanından (tevfik), sonra da tahkik ve hakikatten uzak kalmak demektir.³⁰ Kurb haline edeb, hoşgörü, sevgi, mükâşefe ve müşahade, Allah'tan başkasından ilgiyi kesme ve gönülde sevgiliyle olmayla ulaşılabileceği söylenmektedir. Aslında bütün ibadetlerin gayesi Allah'a yakın olmak, O'nun sevgi ve rızasına ermektir. Nitekim

¹⁸ Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-ayn*, 1/79-80; Cevherî, *Sihâh*, 4/1332; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 1/108-109.

¹⁹ Mustafa Çağrı, "Ülfet", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/286.

²⁰ Abdülbâkî, *Mu'cemü'l-müfehres*, 36.

²¹ Çağrı, "Ülfet", 42/286.

²² Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, nşr. Mustafa Sekkâ, (Beirut: 1978), 148-208; Çağrı, "Ülfet" 42/286.

²³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 5/3566. Âyetlerde mekân (Tevbe 9/28), zaman (Enbiyâ 21/1) ve nesep (Nisâ 4/7) yakınlığını ifade de bu kelime geçmektedir. Süleyman Ateş, "Kurb", *TDV İslam ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 26/432.

²⁴ Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-ayn*, 3/370-371; Cevherî, *Sihâh*, 1/198-200; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 5/3566-3570; Firûzâbâdî, *Kâmûsu'l-muhît*, 123-124.

²⁵ Abdülbâkî, *Mu'cemü'l-müfehres*, 540-542.

²⁶ Örnek için bk. el-Bakara 2/186; Kâf 50/16; el-Vâkıa 56/85. Buhârî, "Rekâik" 38; Müslim, "Zikir" 22; İbn Mâce, "Fiten", 38.

²⁷ Ateş, "Kurb", 26/432.

²⁸ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, 213-214.

²⁹ Serrâc, *Luma'*, 55.

³⁰ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, 213.

kurbana böyle bir yakınlık sağladığı için bu ad verilmiştir. Dinde dereceleri en yüksek olanların mukarrabûn³¹ denilen Hakk'ın yakın dostlarının olması da buna işaret etmektedir.³²

2. Âyetin Dilbilimsel Yapısı ve Tahlili

Şûrâ sûresi 23. âyetteki *قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ* ifadesi üzerine yapılan yorumları incelemeden önce onların dilbilimsel dayanakları üzerinde birkaç hususu açıklamakta fayda vardır. Bu bağlamda âyette yer alan istisna ve fi harf-i cerrinin cümle içerisindeki işlevi ve manaya etkisinin ne olduğu meselesi önem arz etmektedir.

2.1. Âyetteki İstisnanın İşlevi

Âyette geçen istisnanın muttasıl veya munkatı' oluşu ve bunun anlama etkisi üzerine yapılan yorumlara bakıldığında iki farklı yaklaşımın öne çıktığı görülmektedir. İlki buradaki istisnanın muttasıl olarak alınmasıdır ki buna göre âyetteki müstesna minh "ecr" ile müstesna "meveddet" aynı cinsten kabul edilmiş olmaktadır. Buna göre âyete yapılan yorumlar muvacehesinde anlamı "sizden yakınlık sevgisinden/aramızdaki akrabalık bağına sevgi duymanızdan/sizinle akrabalık bağı bulunanlara karşı sevgi göstermenizden başka bir ücret istemiyorum" olmaktadır. Buradan Resulüllâh'ın muhataplarından sadece yakınlığa sevgi duymalarını istediği ve onlardan bunun dışında başka bir karşılık beklemediği anlaşılmış olmaktadır. Zemahşerî'ye (ö. 538/1144) göre aslında bu talep bir ücret değildir, çünkü Resulüllâh'ın akrabaları neticede onların da akrabalarıydı ve bu da aralarındaki yakınlık gereği onları desteklemelerini gerekli kılmaktaydı. İstisnanın munkatı' olarak düşünülmesi durumunda, müstesna ile müstesna minh farklı cinsten olmakta ve âyetin anlamı "ben sizden davetime karşılık asla (başkanlık, mal gibi) hiçbir ücret beklemiyorum. Size sadece yakınlık sevgisini/aramızdaki akrabalık bağına sevgi duymanızı/aramızdaki ortak akrabalarımıza karşı sevgi beslemenizi ve onlara bir zarar vermemenizi hatırlatıyorum" şeklinde olmaktadır. Buradaki "fi'l-kurbâ" ise meveddetten hal kabul edilmektedir.³³ İstisnanın muttasıl olması durumunda buradan Resulüllâh'ın muhataplarından bir karşılık istediği anlamı çıkmaktadır ki bu husus diğer âyetlerde belirtildiği üzere peygamberlerin davetlerine karşılık bir ücret istemedikleri, ondan hasıl olacak sevabı ancak sadece Allah'tan bekledikleri beyanı ile çelişmektedir. Bu yüzden olsa gerektir ki âyet Sebe' sûresi 47. âyetle³⁴ neshedildiği söylenerek müşkil giderilmeye çalışılmıştır.³⁵ Bu açıdan bakıldığında âyetteki müstesnanın müstesna minh cinsinden olmadığı görü-

³¹ el-Vâkıa 56/11, 88.

³² Ateş, "Kurb", 26/432-433.

³³ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvil fi vucûhi't-te'vil* (Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân, 1998), 5/404; Ebüssuûd b. Muhammed İmâdî, *İrşâdu'l-akli's-selîm ilâ mezâyâ'l-kitâbi'l-kerîm* (Riyad: Mektebetü'r-Riyâdi'l-Hadîse, ts.), 5/65. Ebü'l-Abbâs Muvaffakuddîn Ahmed b. Yûsuf b. el-Hasen el-Kevaşi, *et-Telhîs fi tefsîri'l-Kur'âni'l-azîz* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2019), 4/152; Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî el-Endelüsî, *el-Bahrü'l-muhîd* (Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, 1993), 7/494; Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vil* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, t.s.) 5/80. Âyetteki "kurbâ" lafzı ile, Ahzâb sûresi 6. âyete dayanarak bütün müminlerin kastedilmiş olması da mümkündür. Kevaşi, *Telhîs*, 4/152.

³⁴ "De ki: 'Sizden isteyebileceğim bir karşılık varsa o da sizin olsun; benim mükâfatımı verecek olan yalnız Allah'tır.'" *De ki: 'Sizden isteyebileceğim bir karşılık varsa o da sizin olsun; benim mükâfatımı verecek olan yalnız Allah'tır.'*

³⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân* (Beyrut: Müessesetü't-Târîhi'l-Arabî, 2002), 3/769. Ayrıca bk. Ebü'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkindî, *Bahrü'l-ulûm* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993), 3/195; Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Begavî, *Meâlimü't-tenzîl* (Riyad: Dâru't-Tayyibe, 1409) 7/192; Ebû Muhammed Mekki b. Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed el-Kaysî, *Tefsîru'l-hidâye ilâ bulûgi'n-nihâye*, (b.y: Câmîatü's-Şârika, 2008), 10/6586.

şü daha uygun ve isabetli görünmektedir.³⁶ Zira yukarıda ifade edildiği üzere peygamberler yaptıkları davet ve tebliğ karşılığında bir ücret istemezler. Bu yüzden anlam tebliğe karşı Resulüllâh'ın insanlardan hiçbir karşılık istemediği şeklinde olur ki bu bağlama ve anlam bütünlüğüne daha uygun düşmektedir. Burada neshe dair bir durum da bulunmamaktadır.³⁷ Nitekim munkatî' oluşu âyetler arasında çelişki bulunduğu zannını da ortadan kaldırmakta ve böylece elçilerin tebliğe karşı mutlak olarak hiçbir karşılık beklemediği anlamı açık ve kesin bir şekilde ortaya çıkarılmış olmaktadır.³⁸ Bazı müfessirler âyette geçen istisna edatı olan "illâ"nın lakin anlamına geldiğini söyler³⁹ ki bu da zikredilen son anlamı destekler.

2. Âyetteki "fi" Harf-i Cerri ve İşlevi

Âyette "ille'l-meveddete fi'l-kurbâ/ancak yakınlığa sevgi besleme" ifadesinde yer alan "fi'l-kurbâ"nın başındaki fi harf-i cerri üzerine bazı farklı yorumların yapıldığı görülmektedir. Burada "li'l-kurbâ/ancak yakınlarla sevgi" veya "illâ meveddete'l-kurbâ/sadece akrabalık sevgisi" değil de neden "fi'l-kurbâ" dendiğine gelince, Zemahşerî'ye göre bu ifadede kurbâ/akrabalar, sevginin yeri olarak anlatılmış, böylece onlar sevme duygusunun mekânı yapılmıştır. Cümlede gelen fi harf-i cerri "li" gibi değildir. Burada zarfın, mahzuf bir mütallaka bağlı olduğu görülmekte, buna göre âyetin takdiri ve anlamı şöyle olmaktadır: "ille'l-meveddete sâbiteten fi'l-kurbâ ve mutemekkineten fihâ/sadece akrabalarda olan ve onları mekân kılmış bir sevgi"dir.⁴⁰ Ancak buradaki "fi" harf-i cerrini "li" manasında sebebiyye olarak değerlendirenler de bulunmaktadır. Masdar olarak "kurbâ" akrabalık anlamına gelen "karâbet" demektir. Buna göre cümledeki "fi" sebebiyye olup sebep ve illet bildiren lam anlamında meveddete müteallaktır. Buna göre mana "li-karâbetî minküm/size yakınlığım sebebiyle" olmaktadır.⁴¹

Bu ifadeyi "meveddeten fi'l-kurbâ" şeklinde okuyanlar da bulunmaktadır.⁴² Bu okuyuş Zeyd b. Ali'ye nispet edilmektedir. Şia bu âyeti Hz. Ali'nin imametinde delil saymakta, ona sevgi vacip olunca itaat de vacip olmaktadır ki bu imameti zorunlu kılmaktadır, bu da Hz. Ali'dir, demektirler.⁴³

3. Âyetin Nüzul Sebebi Olarak Zikredilen Rivâyetlerin Durumu

3.1. Âyetin Nüzul vaktine Dair Görüşler

³⁶ Buna göre âyetin takdiri şöyle olmaktadır: "lâkin üzekkirkümü'l-meveddete fi'l-kurbâ." Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kurân* (Kahire: Dâru Hicr, 2001), 20/502; Ebü'l-Hasen Saîd b. Mes'ade el-Mücâşî el-Ahfeş, *Meâni'l-Kurân* (Beyrut: Alemü'l-Kütüb, 2003), 581; Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr* (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1984), 7/284; İbnü'l-Cevzî, *Tezkiratu'l-erib fî tefsîri'l-garib* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004), 341; Ebü Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kurân* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006), 18/465; Begavî, *Meâlimü't-tenzîl*, 7/192.

³⁷ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 7/284; Begavî, *Meâlimü't-tenzîl*, 7/192; Muhammed el-Emin b. Muhammed el-Muhtâr el-Cekenî eş-Şinkitî, *Advâu'l-beyân fî izâhi'l-Kurân bi'l-Kurân* (b.y:Dâru âlemi'l-Fevâid, ts), 7/204.

³⁸ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Âlûsî, *Rûhu'l-meânî* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l Arabî, ts.), 25/31.

³⁹ Kevâşî, *Telhîs*, 4/152; Mekkî, *Tefsîru'l-hidâye*, 10/6586.

⁴⁰ Zemahşerî, *Keşşâf*, 5/404.

⁴¹ İsmail Hakkı Bursevî, *Tefsîru Rûhi'l-beyân* (Dersaadet: Osmaniye Matbaası, 1330), 8/311.

⁴² Ebüssuûd, *İrşâdü'l-akli's-selîm*, 5/65, Ebu Hayyân, *Bahru'l-muhît*, 7/494.

⁴³ Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 25/33. Bu yorum için ayrıca bk. Mollâ Muhsin Muhammed b. Şâh Mutazâ b. Şâh Mahmûd el-Feyzu'l-Kâşânî, *Tefsîru's-Sâfî* (Tahran: Mektebetü's-Sadr, 1379), 4/372-274; Ebu Hasan Ali b. İbrahim el-Kummî, *Tefsîru'l-Kummî* (Kum: Dâru'l-Kitâb, 1387), 2/275-276; Hâşim b. Muhammed el-Bahrânî, *el-Burhân fî tefsîri'l-Kurân* (Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, 2006), 9/77-88; Muhammed Hüseyin et-Tabâtabâî, *el-Mizân fî tefsîri'l-Kurân* (Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, 1997), 18/47-48.

Âyetin nüzul zamanını tespit ve inişine neden olan olaylarla ilgili rivâyetlere göre müfessirler farklı görüşlere ulaşmış ve bu doğrultuda âyeti tevil etmeye çalışmışlardır. Şimdi âyetin iniş sebepleri arasında yer verilen rivâyetler incelenecek sahilik durumu hakkında yapılan açıklamalar değerlendirilecektir. Âyetin nüzulüne sebep olarak zikredilen olaylarla ilgili rivâyetler aşağıda yer almaktadır.

3.1.1. Rivâyetlere Göre Âyetin Medenî Olduğunu Söyleyenler

Âyetin Ensar hakkında nazil olduğuna dair iki rivâyet bulunmaktadır. Bunlardan ilki âyetin Ensar'ın İslam adına yaptıklarından övünmesi ve kendilerinin muhacirlerden daha faziletli olduğunu söylemesi ile ilgilidir. Kısaca rivâyet şöyledir: Ensar'ın yaptıklarıyla muhacirlerden daha üstün olduklarına dair sözleri Resulüllâh'a ulaşmış, o da kendilerini Allah'ın zelliken aziz kıldığı, fakirken zenginlik verdiği, şaşırılmışken hidâyet ettiği gibi birtakım hususları hatırlatarak onlara serzenişte bulunmuştur. Sonunda kendisine yardım etme ve koruma hususunda verdikleri sözü hatırlatmış, bunun üzerine Ensar dizleri üzerine çökmüş, mallarımız ve sahip olduğumuz her şey Allah'ın elçisindedir ve üstünlük de sadece Allah ve Resulüne aittir, demiş ve âyet de bu olay üzerine nazil olmuştur.⁴⁴ Bu rivâyeti değerlendiren Mâtürîdî (ö. 333/944), rivâyetin Ensar'ın konumuna yakışmadığını ve Resulüllâh'a olumsuz şeyler söylemelerinin kabul edilebilir bir şey olmadığını ve kendilerinin daha faziletli olduklarını söylemelerinin gerçekte bağdaşmadığını, bu tür sözlerin onlardan çıkmasının imkansız olduğunu söylemekte, böylece rivâyetin ya sahil olmadığı veya rivâyete Ensar hakkında ilaveler yapılmış olduğu hükmüne varmaktadır.⁴⁵ Yine âyetin Ensar hakkında nazil olduğuna dair başka bir rivâyetin de zayıf olduğu kaydedilmektedir. İbn Abbas'a nispet edilen rivâyet şöyledir: Resulüllâh'ın akrabaları ve başka kişilerden dolayı darlık yaşadığını gören Ensar, ona yardımcı olmak amacıyla kendi aralarında mal toplamış ve teslim etmek üzere Resulüllâh'a gitmişler, "kendin sıkıntıda olduğun halde bir de başkalarının yükünü çekiyorsun, sana bazı mallar getirdik, kendin, ailen ve misafirlerin için harcaysın" demeleri üzerine bu âyet nazil olmuştur.⁴⁶ Bu iki rivâyetin âyetin nüzulüne sebep sayılabilecek bir kuvvette ve sahilikte olmadığı ortadadır ve bu yönüyle âyetin açıklamasında kullanılması imkânı da bulunmamaktadır. Âyetin mekkî olduğu hususu açık bir şekilde bilindiğinden medenî olduğunu gösteren sebep-i nüzule dair rivâyetler nüzul zamanı ile uyuşmamaktadır.

3.1.2. Rivâyetlere Göre Âyetin Mekkî Olduğunu Söyleyenler

Âyetin nüzul sebebi olarak zikredilen rivâyetlerin bir kısmı onun Mekke döneminde nazil olduğunu göstermektedir. Konu ile ilgili rivâyetlerden biri şöyledir: Bütün kolları ile Kureyş'in Resulüllâh'la arasında akrabalık bağı bulunmaktadır. Bu âyetin onun elçiliğini ve davetini kabul etmeyip inkâr etmeleri üzerine nazil olduğu söylenmektedir.⁴⁷ Nitekim Katâde'den gelen bir rivâyette müşrikler bir mecliste toplandıkları sırada aralarında "Muhammed yaptıklarına karşılık ücret istiyor" diye bir iddiada bulunmaları üzerine nazil olduğu

⁴⁴ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 20/499; Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî, *Te'vilâtu'l-Kurân* (İstanbul: Dâru'l-Mizân, 2008), 13/187; Zemahşerî, *Keşşâf*, 5/405; Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed es-Suyûtî, *ed-Dürri'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr* (Kahire: Merkezü Hicr li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyye ve'l-İslamiyye, 2003), 13/148.

⁴⁵ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 13/187.

⁴⁶ Mâtürîdî, *Te'vilât*, 13/187-188; Suyûtî, *Dürri'l-mensûr*, 13/149. Taberânî bu rivâyeti zayıf senetle nakletmektedir. Ebû'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat* (Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1995), 6/49; Ebû'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî el-Vâhidî, *Esbâbu nüzûli'l-Kur'an* (b.y: Dâru'l-İslâh, 1992), 374.

⁴⁷ Zemahşerî, *Keşşâf*, 5/406.

söylenmektedir.⁴⁸ Bir başka rivâyete göre ise ayetteki muhatap Kureyş olup putları aleyhinde konuşmaması karşılığında onlar aralarında mal toplayıp Resulüllâh'a vermek istemiş, Resulüllâh da bunu reddetmiş ve âyet bunun üzerine nazil olmuştur.⁴⁹

Âyetin Mekke döneminde nazil olduğu yönünde delil olarak kabul edilen rivâyet Dahhâk kanalıyla İbn Abbas'a dayandırılmaktadır. Buna göre âyet Mekke'de, müşriklerin Resulüllâh'a eziyet etmeleri üzerine nazil olmuştur.⁵⁰ Âyetin mekkî veya medenî olduğuna dair İbn Abbas'tan farklı nakiller yapılmaktadır.⁵¹ Ancak deliller muvacehesinde müfessirler âyetin mekkî olduğuna hükmetmişler ve medenî olduğu yönündeki rivâyetleri zayıf hatta asılsız kabul etmişlerdir. Bu durumda âyetin mekkî olduğu açık bir şekilde ortaya çıkmış olmaktadır.

4. Resulüllâh'ın Dilinden Meveddet Talebinin İmkânı ve Hududu

Âyet Resulüllâh'ın dilinden muhataplara seslenmektedir. Âyetin ana fikri Resulüllâh'ın risalet görevi çerçevesinde yaptığı davetin ve verdiği müjdenin karşılığında çağrıya muhatap olanlardan bir bedel beklemediği ve bunu yalnız Allah'ın vereceği gerçeği üzerine bir açık ilandır. Buna göre âyetin devamında yer alan istisna durumu, meveddet ve kurbâ kavramlarının burada neyi kastettiği üzerinde durulması, âyetin anlaşılmasında büyük önem arz etmektedir. Mesela Resulüllâh'ın müşrik akrabalarının yer aldığı kendi kabilesi olan Kureyş'ten bu bağlamda bir talepte bulunmasının imkân dahilinde olup-olmadığı ve bunun risalet bağlamında nereye karşılık geldiği meselesi, üzerinde durulması gereken önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktadan hareketle aşağıda âyete yapılan yorumların bir değerlendirmesi yapılmakta ve onun siyak ve sibakına en uygun olan yorum tespit edilmeye çalışılmaktadır.

4.1. Muhatap Açısından

Âyette kimin muhatap alındığı hususu, ona anlam vermede önemli bir etken olarak görülmektedir. Müfessirlerin bir kısmı genel hatlarıyla bu meselede muhatabın Resulüllâh'ın mensup olduğu inkârcı müşrik Kureyş kabilesi olduğunu düşünürken, bir kısmı da Müslümanlar olduğunu kabul etmekte, her iki görüş sahibi kendi hareket noktasını esas alarak âyeti tevîl etmektedir. Şimdi bu görüşleri gerekçeleriyle birlikte inceleyelim.

4.1.1. Muhâtabın Kureyş Olduğu Görüşü

Âyette geçen “el-meveddete fi'l-kurbâ” ifadesine getirilen yorumlar içerisinde, Resulüllâh'ın hepsiyle bir şekilde akrabalık bağı bulunduğundan⁵² sözün muhatabının Kureyş kabilesi olduğunu⁵³ düşünen ve buna göre âyeti “benim size anlattıklarımı dinlemiyorsanız bari kabilenin hatırı için bana diğer Araplardan daha çok düşmanlık yapmayın” şeklinde anlayan-

⁴⁸ Ebu Hayyân, *Bahru'l-muhît*, 7/493; Vahidî, *Esbâbu nüzûli'l-Kur'an*, 374; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 7/283. Zemahşerî, *Keşşâf*, 5/ 403-404. Ebüssuûd, sadece bu rivâyeti zikretmekte, böylece buradan onun âyetin mekkî olduğu görüşünü tercih ettiği anlaşılmaktadır. Ebüssuûd, *İrşâdu'l-akli's-selîm*, 5/65. Benzer bir yaklaşım için bk. Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 8/310.

⁴⁹ Ebu Hayyân, *Bahru'l-muhît*, 7/493.

⁵⁰ Suyûtî, *Dürri'l-mensûr*, 13/146; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 7/283.

⁵¹ Mekkî, *Tefsîru'l-hidâye*, 10/6584-6586.

⁵² İbn Abbas, Kureyş'in her ferdinin Resullah'la aralarında akrabalık bağı bulunduğunu söylemektedir. Suyûtî, *Dürri'l-mensûr*, 13/148.

⁵³ Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 25/30; Semerkandî, *Bahru'l-ulûm*, 3/195; Dahhâk b. Müzâhim, *Tefsîru Dahhâk*, thk. Muhammed Şükrî (Kahire: Dâru's-Selâm, 1999), 2/739; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Zeyyâd el-Ferrâ, *Meânî'l-Kur'an* (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1983), 2/23.

lar, buradaki "kurbâ"yı⁵⁴ kendisinin de mensubu olduğu kabile hatırı olarak yorumlamışlardır.⁵⁵ Buna göre âyetin manası "ben sizden mal veya başkanlık istemiyorum. Ancak sizden istediğim, akrabalık hakkına özen göstermeniz, size getirdiğim elçilik davetimi tasdik etmeniz, başka insanların kötü muamelelerine karşı akrabalarınıza sahip çıktığınız gibi şahsıma ve bana tabi olanlara eziyet etmemeniz ve ettirmemenizdir" olur.⁵⁶ Bu yorum Abdullah b. Abbas'ın âyete yaptığı te'vile dair nakledilen bir rivâyete dayanmakta olup,⁵⁷ bu görüşü tercih edenler arasında İkrime, Mücahid, Mukâtil, Katâde, Süddî, Ebu Mâlik, Abdurrezzak, Dahhâk ve Atâ da yer almaktadır.⁵⁸ İlginçtir ki İkrime âyeti bu yorumdan farklı olarak te'vil edenleri yalancılıkla itham etmektedir.⁵⁹ Taberî de (ö. 310/923) âyetle ilgili bu yorumu tercih etmektedir.⁶⁰ Yine bu görüşün en sahih olduğunu kabul edenlerden biri de İbnü'l Cevzî (ö. 597/1201) dir.⁶¹

Diğeri, âyetin muhatabı yine Kureyş kabilesi olmakla beraber, kendilerinden talep edilen akrabalarına karşı sevgi duyulması şeklindeki yorumdur. Buna göre "kurbâ" akrabalar anlamına gelmektedir, bununla da kendilerine sadaka haram kılınan Benî Hâşim ve Abdumuttalipoğulları kastedilmektedir. Bu yoruma göre âyetin anlamı "ben sizden bir ücret veya karşılık beklemiyorum, istediğim tek şey akrabalarımın sevgi göstermenizdir" şeklinde olmaktadır.⁶² Bu görüşü benimseyenler arasında Said b. Cübeyr, Amr b. Şuayb ve Ali b. Hüseyin bulunmaktadır.⁶³ Ancak âyette zikredilen "kurbâ" lafzından Resulüllâh'ın ailesi anlamının

⁵⁴ "Kurbâ" kelimesi üzerine beş farklı yorum yapılmaktadır: Resulüllâh'la kavmi arasındaki akrabalık, Resulüllâh'ın akrabaları (kendilerine sadakanın yasaklandığı Haşimoğulları, Muttaliboğulları veya ehl-i beyt), salih amellerle Allah'a yaklaşma sevgisi, Kureyş'in akrabalarını sevdiği gibi Resulüllâh'ı sevmesi ve akrabaları sevme ve onlara sıla-i rahimde bulunmadır. Dahhak, *Tefsîru Dahhâk*, 2/740; Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 6/201-202; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 7/284-285.

⁵⁵ Ebüssuûd, *İrşâdu'l-akli's-selîm*, 5/65; Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an*, çev. Muhammed Han Kayanî vd. (İstanbul: İnsan yayınları, 1991), 5/237. İbnü'l-Cevzî'nin tercihinin de bu olduğu anlaşılmaktadır, çünkü diğer görüşleri "kile" ile aktarmaktadır. İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 7/284.

⁵⁶ Mukâtil, *Tefsîr*, 3/769; Ebu Hayyân, *Bahru'l-muhît*, 7/493; Şınkîti, *Advâu'l-beyân*, 7/202.

⁵⁷ Şa'bi'den gelen rivâyet şu şekildedir: Birçok insan kendilerine bu âyetteki maksadın ne olduğunu sorunca konu ile ilgili İbn Abbas'a bir mektup yazdıklarını, onun da cevap olarak "Resulüllâh'ın bütün Kureyş'le bir şekilde akrabalık bağı bulunduğunu, âyette kastedilenin Resulüllâh'ın Kureyş'ten aralarındaki arabalık bağına gözetmelerini, ona önem vermelerini ve kendi elçiliğini tasdik etmelerini talep etmesinin emredilmesi olduğunu söylemiştir. Ebu Hayyân, *Bahru'l-muhît*, 7/493-494. Buharî'de buna yakın bir anlatımla yer alan rivâyet şöyledir: İbn Abbas'a bu âyet sorulmuş, o daha cevap vermeden Said b. Cübeyr, burada kastedilenin Resulüllâh'ın ailesinin akrabalığı olduğunu söylemişti. Bunun üzerine İbn Abbas ona acele ettiğini, Kureyş kabilesinden Resulüllâh'a akraba olmayan hiçbir aile bulunmadığını, burada kastedilenin Kureyş'in kendisi ile aralarındaki akrabalığa saygı göstermeleri ve sıla-i rahimde bulunmaları olduğunu haber vermiştir. Buharî, "Tefsîr" 42 (4818), "Menâkıb" 1 (3497).

⁵⁸ Ebu Hayyân, *Bahru'l-muhît*, 7/493; Begavî, *Meâlimü't-tenzil*, 7/190-191.

⁵⁹ Begavî, *Meâlimü't-Tenzil*, 7/191.

⁶⁰ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 20/501. Âyetle ilgili olarak İbn Kesîr benzer görüşü paylaşmaktadır. Burada muhatap müşrik Kureyş kafirleridir. Ona göre âyetin anlamı: "ben sizden tebliğime ve nasihatime karşı bir mal vermenizi istemiyorum. Ancak sizden, eziyetinizi üzerimden kaldırmanızı, rabbimin elçiliğini yapmama engel olmamanızı ve bari yardım etmiyorsanız da hiç olmasa aramızdaki akrabalık hürmetine bana eziyet etmemenizi talep ediyorum, olur. Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm* (Beyrut: Dâru Yûsuf, 1983), 4/99-100.

⁶¹ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 7/285.

⁶² İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 7/285; Begavî, *Me'âlimü't-tenzil*, 7/191.

⁶³ Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 25/31; Şınkîti, *Advâu'l-beyân*, 7/203.

çıkarılması İbn Abbas'ın açıklamasıyla mümkün görünmemektedir. Nitekim o, bunun gerekçesini Resulüllâh'ın bütün Kureyş'le akraba olmasına dayandırmaktadır.⁶⁴

İbn Âşûr âyette yer alan “قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ” ifadesini cümle başlangıcı, öncesi ve sonrası arasında bir ara cümle olarak kabul etmekte ve bunun müşriklere hitaben verilmiş bir cevap olduğunu söylemektedir. Nitekim nüzul sebebinde beyan edildiği üzere âyetin müşriklerin ithamlarına bir cevap olmak üzere nazil olduğu anlaşılmaktadır. “aleyhi”deki zamir Kur'ân'a gitmektedir. Meveddet, muhabbet, karşılıklı birbirini seven kimselere benzer güzel muameledir. Fî, mecazî zarfır ki işlevi ta'lildir. Âyetin anlamı: “Ben sizden Kur'ân'ı getirmeye karşılık sadece beni sevmenizi istiyorum. Yani bana düşmanca değil sevgiyle davranmanızı istiyorum, akrabalıktan dolayı ki Kureyş'le aramızda bu vardır.” olmaktadır.⁶⁵

4.1.2. Muhâtabın Müslümanlar Olduğu Görüşü

Bazı müfessirler âyetin muhatabının Müslümanlar olduğunu, âyetteki hitabın ve talebin onlara yönelik yapıldığını söylemektedir.⁶⁶ Buna göre âyet anlam olarak Resulüllâh'ın müminlerden akrabalarına sevgi duyulmasını talep ettiğini ifade etmektedir. Bu yoruma göre “kurbâ” kelimesi akrabaları ifade etmektedir ki bundan kasıt Hz. Ali, Hz. Fatıma, çocukları Hz. Hasan ve Hüseyin'dir. Bu görüşü kabul edenler arasında Ali b. Hüseyin, Said b. Cübeyr, Süddî ve Ömer b. Şuayb yer almakta, bu İbn Abbas ve İmam Zeynelabidin'e (Ali b. Hüseyin) de nispet edilmektedir.⁶⁷ Ayrıca yukarıda zikredilen nüzul sebebi üzerinden hitabın Ensar'a dönük olduğu söylenmektedir. Burada akrabalık bağının zikredilmesi de Resulüllâh'ın ana tarafından Ensar'a akraba olması yönüyledir. Bu yoruma göre anlam: “ancak sizden ehl-i beytime ve akrabalarımın muhabbeti için istiyorum” şeklinde olmaktadır.⁶⁸ Fakat yukarıda geçtiği üzere âyet mekkîdir ve onun medenî olması imkânı bulunmamaktadır. Zira âyetin nüzulü sırasında henüz Hz. Ali ve Hz. Fatıma evlenmemiştir ve doğal olarak çocukları henüz hayatta değildir. Kaldı ki Buhari'nin İbn Abbas'tan naklettiği rivâyet, âyetin bu şekilde anlaşılmasına imkân bırakmamaktadır.⁶⁹ Ayrıca bu yorum âyetin siyakına uygun düşmemektedir.⁷⁰

⁶⁴ Begavî, *Meâlimü't-tenzîl*, 7/190.

⁶⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 25/81-82.

⁶⁶ Abdulazîz b. Abdullâh Humeydî, *Tefsîru ibn Abbâs* (Mekke: t.s.), 781.

⁶⁷ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 7/284; Mevdudî, *Tefhim*, 5/237. Suyûtî, âyetin nüzulü sonrasında Resulüllâh'a, âyette işaret edildiği üzere kendilerine sevgi beslenmesi emredilen akrabaların kimler olduğu sorulması üzerine, onların Hz. Ali, Hz. Fatıma ve İki çocuğu (Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin) olduğunu bildirdiğine dair rivâyete yer vermekte, ancak bu rivâyetin zayıf olduğunu zikredilmektedir. Suyûtî, *Dürri'l-mensûr*, 13/149-150; Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.), 11/444 (12259); Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf ez-Zeylaî, *Tahrîcu'l-ehâdis ve'l-âsâri'l-vâkıa fi tefsî'l-Keşşâf li'z-Zemahşerî* (Riyad: Dâru İbn Huzeyme, 1414), 3/234-235. İbn Kesîr bu rivâyeti aktardıktan sonra onunla ilgili şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: Hadisin isnadı zayıftır. Hadis yalan haberler yayan Hüseyin el-Aşkar adlı Şii birinden nakledilmektedir. Onun haberinin kabul edilmesi mümkün gözükmemektedir. Âyet mekkîdir. Neticede âyetin Medine'de nazil olma ihtimali bulunmamaktadır. İbn Kesîr, *Tefsir*, 4/100. Ebüssuûd ise “kurbâ” kelimesinin zülfâ gibi masdar formunda karabet anlamına geldiği görüşünü zikrettikten sonra bunun Hz. Ali, Hz. Fatıma, oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i ifade ettiğine dair yukarıdaki rivâyeti zikretmektedir. Ancak kendisi herhangi bir yorum yapmamaktadır. Ebüssuûd, *İrşâdu'l-akli's-selîm*, 5/65-66.

⁶⁸ Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 25/31; Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, 2/22-23.

⁶⁹ Zeylaî, *Tahrîcu'l-ehâdis*, 3/335.

⁷⁰ Humeydî, *Tefsîru ibn Abbâs*, 781.

Bu yorumu reddetmek için birçok delil ileri sürülmüş ve bunun isabetli olmadığı bildirilmiştir.⁷¹ Özellikle Şia'nın bu tevili önelediği düşünülürse⁷² bunda onun tesirinin büyük olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu yaklaşım birçok açıdan isabetli bulunmamaktadır. Bu yorumu benimseyenlere göre âyet medenîdir. Ancak âyetin medenî olduğuna dair ileri sürülen rivâyetlerin zayıf olduğu değerlendirilmektedir.⁷³ Ayrıca bu âyetin kapsamı içerisine giren bir husus olmadığı gibi, tarihi olarak da nüzul zamanı ile uygunluk göstermemektedir.⁷⁴ Aktarılan rivâyetler ve yorumların bu yönüyle âyetin tefsirine katılması anlam bakımından ana maksadı dışarıda bırakacak şekilde konunun genişlemesine ve âyetin muradının kaybolmasına neden olmuştur. Sonuçta bu âyetin anlaşılmasında işkale yol açmıştır. Kaldı ki âyete akrabalık bağı anlamı üzerinden yapılan açıklamaların ehl-i beyti sevmeye dair rivâyetlere dayandırılması, ancak bunların âyeti yorumlamada delil sayılması yönüyle eleştiriye açık olması göstermektedir ki âyetin akrabalara sevgi anlamında yorumlanması uygun değildir. Âyete yapılan bu yöndeki yorumda Resulüllâh'ın ailesine sevgi beslemenin önemi üzerinde durulsa da bu konuda başka birçok delil varken bu âyetin bu kapsama dahil edilmek suretiyle yorumlanmasına ihtiyaç olmadığı söylenebilir. Kaldı ki âyetin Medine'de baş gösteren bazı olaylara dayalı olarak nazil olduğu yönündeki rivâyetlerin uydurma olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁵ Nihâyet âyetin ehl-i beyti sevme doğrultusunda yorumlanması zorlama bir te'vil olmaktadır. Âyetin akrabaları sevme bağlamında ehl-i beyti sevme olarak yorumlanmasının isabetli olmadığı hususunda şu tespit yapılmaktadır: Sûre bütün âyetleriyle mekkîdir ve âyetleri içerisinde Medine döneminde nazil olan âyet bulunmamaktadır. Bu husustaki rivâyetler de zayıf veya uydurma kabul edilmektedir. Ayrıca âyetin nüzülü sırasında Hz. Ali ve Hz. Fatıma henüz evli değillerdi ve Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin doğal olarak daha dünyaya gelmemiş olduklarından âyetin kapsamında olması da mümkün değildir.⁷⁶ Ayrıca lafzi ifade olarak âyette geçen "fi'l-kurbâ" ifadesinin Kur'an'da akrabalar için kullanımı bulunmamaktadır. Çünkü akrabalardan söz eden âyetlerde "fi'l-kurbâ" değil, "zi'l-kurbâ veya "ülü'l-kurbâ" terkihi kullanılmaktadır.⁷⁷

4.1.3. Hitâbın Umumî Olduğu Görüşü

Abd b. Humejd'in (ö. 249/863-64) Hasan Basrî'den (ö. 110/728) rivâyetine göre yakınlıkta meveddet, güzel amellerle Allah'a yakınlaşma hususunda sevgi beslemektir ki burada "kurbâ" nesep yakınlığını değil, kurbet, yani Allaha yakınlık (takarrub) anlamındadır.⁷⁸ Elmalı'nın tercihi olan bu yorum daha umumidir, neticede âyetin siyak ve sibakına daha uygun

⁷¹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr ibn Kayyim el-Cevziyye, *ed-Dav'u'l-münîr ale't-tefsîr*, (Riyad: Müessesetü'n-Nûr), 5/302; a.mlf., *Bedâi'u't-tefsîr* (Riyad: Dâru İbn Cevzi, 1427), 2/426; Şinkîti, *Advâu'l-beyân*, 7/204.

⁷² Örnek için bk. Mollâ Muhsin Muhammed b. Şâh Mutazâ b. Şâh Mahmûd el-Feyzu'l-Kâşânî, *Tefsîru's-Sâfi* (Tahran: Mektebetü's-Sadr, 1379), 4/372-274; Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Ali et-Tûsî, *et-Tibyân fi tefsîri'l-Kurân* (Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, t.s.), 9/158-159. Râzî âyete getirdiği yorumda akrabaları sevme kapsamına Resulüllâh'ın âli yanında vurgulu bir şekilde sahabeyi sevmeyi de zikretmektedir. Bununla Şia'ya da bir cevap vermiş olmalıdır. Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1981), 27/168.

⁷³ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 4/100.

⁷⁴ M. Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Beyan yayınları, 2016), 4/449.

⁷⁵ Değerlendirmeler için bk. Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 20/500; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, 4/702-703; Hayrettin Karaman vd., *Kuran Yolu* (Ankara: DİB Yayınları, 2007)4/747-748.

⁷⁶ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 4/100; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, 4/702-703.

⁷⁷ Şimşek, *Kur'an Tefsiri*, 4/450. Krş. Muhammed Cemâlüddîn b. Muhammed el-Kâsımî, *Mehâsinü't-te'vil*, (b.y.: İsa el-Babî el-Halebî, 1957), 14/5240.

⁷⁸ Kevâşî, *Telhis*, 4/153. "Kurbâ" kelimesinin karabet anlamında masdar olduğu da söylenmektedir. Ebüssüüd, *İrşâdu'l-akli's-selîm*, 5/66.

düşmektedir. Nitekim âyetin devamında güzel amel işlemekten söz edilmektedir.⁷⁹ Ayrıca rivâyete göre bu yorum İbn Abbas, Mücahid ve Katade'ye de nispet edilmektedir.⁸⁰ Âyeti âyetle tefsir eden bir başka görüşe göre burada zikredilen Allah'a salih amellerle yaklaşma isteğidir. Nitekim Furkan sûresi 57. âyette *قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا* "De ki: "Bu görevimden dolayı, dileyenin rabbine giden bir yol izlemesi dışında, sizden bir karşılık istemiyorum." buyurulmakta olup, burada izlenmesi istenen yolla Allah'a itaat kastedilmektedir.⁸¹

Âyeti akraba anlamında almayan ve bunu o bağlamdan bağımsız değerlendiren görüşe göre burada "yakınlığa sevgi duymadan başka bir karşılık beklemediği" şeklinde anlam verilen ifade ile Resulüllâh'ın getirdiği davet ve müjde karşılığında dünyalık hiçbir ücret ve menfaat talep etmediğini, bu müjdeyi hak etmeleri için kendilerine yapılan bu çağrışı istemeleri, ona gönül vermeleri, yakınlık duymaları ve de bunun için gerekli çabayı göstermeleri gerektiğini bildirmesi istenmektedir. Bu yoruma dayanak olarak da âyetin siyak ve sibakının buna uygun düşmesi, ilk dönem müfessirlerince⁸² bu yönde anlaşılması gösterilmektedir.⁸³ Âyet müminlere cennette verilecek nimetlerden ve mükafatlardan bahseden bir bağlam içerisinde yer almaktadır. Râzî (ö. 606/1210) âyetin yukarısı ile münasebetini şöyle kurmaktadır: Allah elçisine vahiy yoluyla kitabı indirmiş, onda üç çeşit delil göstermiş, mükellef olma şartlarını zikretmiş, itaate ödül, günaha ceza takdir etmiş olduğunu duyan bir cahil kimsenin Resulüllâh'ın bu çağrısına karşılık dünyevi bir ücret ve yarar sağlamayı amaçlamış olabileceği zannına kapılmaması için bu âyeti onlara söylemesini emretmiştir.⁸⁴ Sözü bu bağlamına göre buraya en uygun yorumun salih amel işleme yoluyla Allah'a yaklaşma anlamı olduğu görülmektedir. Buna göre âyette muhatap müşriklerdir ve "iman etmeniz durumunda müminlerin ereceği mükafata siz de ulaşacaksınız benim arzum da budur" denilmektedir. Buna yakın bir başka yorum ise "ben dini öğretme karşılığında sizden bir şey talep etmiyorum. Ben sadece Allah'a yaklaşmak ve müminlere verilecek cennet nimetlerine kavuşmak için bunu yapıyorum" dur. Nitekim bu bağlamda birçok âyet bulunmaktadır.⁸⁵ Ayrıca bütün bu yorumlara ilave olarak âyetin muhatabının müminler olduğu kabulünden hareketle akrabalara sevgi duyma ve sıla-i rahimde bulunma anlamında yorumlayanlar da bulunmaktadır.⁸⁶ Yine "kurbâ"dan kastın kendilerine sadakanın yasaklandığı Hâşimoğulları ve Muttalipoğulları olduğu da söylenmektedir.⁸⁷ Ne var ki bu yorumlar ayetin umum manada anlaşılmasına engel teşkil edecek derecede güçlü değildir. Bu yüzden kuşatıcı olma bakımından mekkî olan bu ayetin umumî anlamda tevîl edilmesi daha isabetli görülmektedir.

4.2. Risalet Açısından

⁷⁹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili* (İstanbul: Eser Neşriyatı), 6/4241. Krş. Alûsî, *Rûhu'l-meânî*, 25/33.

⁸⁰ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 20/ 500-501; Begavî, *Meâlimü't-tenzil*, 7/191. Kurtubî, *el-Câmi*, 18/466-467. İbn Kuteybe, bununla ilgili iki yorumu vermektedir. İlki İbn Abbas'tan gelen görüş olan Resulüllâh'ın akrabaları, ikincisi de Hasan Basrî'den gelen yorumdur. Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe, *Tefsiru garîbi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1978), 393.

⁸¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. İsa b. Ebî Zemenîn, *Tefsiru'l-Kur'ânî'l-azîz* (Kahire: el-Fârûkû'l-Hadîse, li't-Tibâ'a ve'n-Neşr, 2002), 4/167.

⁸² Bk. Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 20/500-501; Begavî, *Meâlimü't-tenzil*, 7/192; Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, 4/702.

⁸³ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/747.

⁸⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 27/165.

⁸⁵ Örnek için bk. Hûd 11/29,51; eş-Şuarâ 26/109, 145, 164. Şimşek, *Kur'ân Tefsiri*, 4/450.

⁸⁶ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 20/ 498-500; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 7/285; Şinkîti, *Advâu'l-beyân*, 7/203-204.

⁸⁷ Begavî, *Meâlimü't-tenzil*, 7/191; Müslim "Zekât" 50.

Âyette yer alan sözün muhatabının müşrik Kureyş kabilesi olması durumunda âyetle ilgili iki temel husus ortaya çıkmaktadır. İlki Resulüllâh'ın şahsına yönelik akrabalık hatırının gözetilmesi, ikincisi de akrabalarına karşı bu bağın muhafaza edilmesi meselesidir. Her iki hususta Resulüllâh'ın müşriklerden böyle bir şeyi talep etmesinin imkânı üzerinde bu yorumlara yöneltilen eleştiriler mevcuttur ki bu meselenin dikkate değer olduğu açıktır. Burada üzerinde durulması gereken nokta risâlet görevini yerine getirmekle mükellef olan Allah'ın elçisinin taşıdığı temsil çerçevesinde müşriklerden böyle bir istekte bulunmasının nasıl izah edileceğidir. Bu hususa dair yapılan açıklamalarda, bunun daha önceki peygamber kıssalarında rastlanmayan bir durum olduğunu ve âyetlerden hareketle ne daha önceki peygamberlerle ne de Resulüllâh'la ilgili böyle bir sonuç çıkarmanın imkanının bulunduğuna dikkat çekilmektedir.⁸⁸ Âyete Kureyş kabilesi muhataplığında aralarındaki bağ üzerinden Resulüllâh ve akrabalarının Kureyş tarafından gözetilmesinin talep edilmesi meselesini değerlendiren Şimşek'e göre Resulüllâh'ın kendisi ve akrabaları için böyle kişisel bir talepte bulunması mümkün değildir. Bütün peygamber kıssalarında olduğu gibi Resulüllâh'ın da yaptığı davetin karşılığını yalnız Allah'tan beklediği âyetlerde ifade edilmektedir.⁸⁹ Buna göre Resulüllâh'ın müşrik Kureyş'ten böyle bir maddi veya manevi beklentisinin ve isteğinin olması asla mümkün değildir. Nitekim böyle bir talep olsaydı onlar da Resulüllâh'tan bir şey istemeyi kendilerinde hak görürlerdi. Aksine onlar Resulüllâh'ı kardeşi kardeşe düşürüp aralarındaki birliği bozmakla suçlamaktaydı. Asabiyeti onaylamayan bir elçinin böyle bir talep üzerinden bunu meşrulaştırmaya çalışması beklenemez. Nitekim âyetin müminlerle ilgili bölüm içerisinde geçmesi de bu görüşü geçersiz kılmaktadır.⁹⁰ Ayrıca buradaki "kurbâ" kelimesinin Resulüllâh'ın akrabaları olarak anlaşılması âyetin öncesindeki "sizden bir şey istemiyorum" ifadesiyle çelişmektedir. Yine "kurbâ" ile bir mülkiyet zamirinin kullanılmamış olması bunun kişisel bir ilişki ile ilgili olmadığını da göstermektedir. Aksine bunun bütün insanlık gibi genel ve ortak çerçeveye sahip olduğu anlaşılmaktadır.⁹¹ Mevdudî de bu yoruma getirdiği eleştiri çerçevesinde şunları söylemektedir: Resulüllâh'la aralarında akrabalık bulunanlar içerisinde kendisine açıkça düşmanlık yapanlar bulunduğundan, Resulüllâh'ın Kureyş'ten onlar için sevgi beslemeleri talebinde bulunması imkânsızdır ve hatta böyle olduğunu söylemek mantıksal olarak da mümkün değildir. Risalet makamında bulunan ve insanları Allah'a çağıran bir yüce elçinin sadece kendi akrabaları için kafirlerden sevgi ricasında bulunduğunu söylemek aklen kabul edilebilir bir durum değildir. Allah'ın elçisine kâfirlerden böyle küçük düşürücü bir talepte bulunması için vahiy gönderebileceğini düşünmek de imkansızdır. Nitekim âyette geçen "kurbâ" kelimesini akrabalar olarak açıklama imkânı bulunmamaktadır. Buradan Resulüllâh'ın yaptığı çağrıya karşılık akrabalarına sevgi gösterilmesi ricasında bulunduğu şeklinde bir yorum yapılması düşünülemez. Hele de âyette muhatabın kâfirler olduğu düşünülürse buradaki isteğin onlardan yapılmasının anlamsız olacağı gayet açıktır.⁹²

5. Âyetin Türkçe Meallerde Yapılan Çevirisi

Âyetin tefsirlerde birkaç farklı şekilde yorumlandığı yukarıda zikredilmişti. Aslında bu yorumlar içerisinde biri veya birkaçı tercih edilerek âyete meal verildiği anlaşılmaktadır. Burada belirleyici iki faktörün olduğu görülmektedir. Öncelikle istisnanın konumu, ikincisi de

⁸⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 27/166; Bursevî, *Tefsîru Rûhi'l-beyân*, 8/311.

⁸⁹ Örnek için bk. el-En'âm 6/90; Yûnus 10/72; Hûd 11/51; el-Mü'minûn 23/72; eş-Şuarâ 26/109; Sebe' 34/47; Yâsîn 36/21; et-Tûr 52/40; el-Kalem 68/46.

⁹⁰ Şimşek, *Kur'an Tefsiri*, 4/449-450. Ayrıca bk. Muhammed et-Tâhir ibn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Dâru't-Tûnisiyye, 1984), 25/84.

⁹¹ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, çev. C. Koytak ve A. Ertürk (İstanbul: İşaret yayımları, 1997), 989.

⁹² Mevdudî, *Tefhim*, 5/237-238.

“kurbâ” kelimesine yüklenen anlamdır. Aşağıda Türkçe meallerde âyete yapılan bu yorumların yansımaları ve âyete verilen mealler incelenmektedir. Meallere bakıldığında yapılan çevirileri şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

1. “Kurbâ” kelimesine “akrabalar” olarak anlam verenler:

Bu çerçevede meal sahipleri âyetteki istisnanın cins ve konumuna ve “kurbâ” kelimesine göre şöyle anlam vermektedirler: Gölpınarlı “...ücret istemiyorum, istediğim ancak yakınlarıma sevgi”, Parlıyan “... bir ücret istemiyorum. İstediyim ancak akrabalık sevgisi”, Akgül “yakın akrabalıktaki sevgi ve destek (*Ehl-i Beyt’ime ve manevi varislerime muhabbet ve meveddet*) dışında...”, Sağlam “...akrabalara olan sevgiden başka...”, Atalay “Hısımlar arasında, ancak sevgi isterim”, Kur’ân Yolu,⁹³ Diyanet Vakfı meali “...akrabalık sevgisinden başka...”, Yüksel “...akrabalık sevgisi dışında...”, Çantay “...akrabalık sevgiden başka...” Hayrat Neşriyat “...akrabâlıkta (âl-i beytime) muhabbetten başka...”, İzmirli “... akrabamı sevmenizden başka...”, Bilmen “Ben bunun üzerine sizden akrabalık sevgisinden başka bir ücret istemiyorum”, Öztürk “...yakın akrabamı/Ehlibeytimi sevmeniz dışında...”, Bünyadov-Memmedaliyev “...akrabalık muhabbetinden (ehli-beyte sevgiden) başka...” Bu seçilen örnek meallere göre muhataptan istenilenin ancak akrabaları sevmesi olduğu anlaşılmakta, bir kısmı akrabaları “ehl-i beyt” olarak tahsis etmektedir. Ne var ki yukarıda değerlendirildiği üzere bu yorumun âyetin nüzul ortamı ve zamanı ile bağdaşmadığına dair görüşler zikredilmiş ve bunun âyetin bağlamına uygun düşmediği görülmüştü.

2. “Kurbâ” kelimesini yakınlık anlamında çevirenler:

Âyette geçen “kurbâ” kelimesini “yakınlık” olarak çevirenlere birkaç örnek: Varol “...yakınlıktan dolayı olan sevgiden başka...”, Aktaş “...yakınlıkta sevgiden başka...”, Süleyman Tevfik “...istediyim şey ancak karâbete ri’âyet ve meveddet”. Bu mealde yakınlık kelimesinden neyin kastedildiği açık değildir. Bundan hem Resulüllâh’a yakınlık anlaşılabilirceği gibi hem Allah’a yakınlık anlamı da çıkabilmektedir. Elmalılı’nın âyete verdiği mealde “de ki buna karşı sizden yakınlıkta sevgiden başka bir ecir istemem” şeklinde ifadesi yer almakla beraber, âyetin tefsirinde bunu Allah’a yaklaşma sevgisi olarak açıklamaktadır. Ne var ki bu ifade sadeleştirme yapılırken “akrabalıkta sevgi” olarak verilmiştir⁹⁴ ki bu durum Elmalılı’nın hem meali hem de tefsirdeki tercihinin uygun düşmemektedir.

3. “Kurbâ” kelimesini Allah’a yakın olmayı isteme olarak çevirenler:

Âyeti Allah’a yaklaşma arzusu olarak yorumlayanlara göre anlamı şöyledir: Yavuz “...sizden Allah'a ibadet ve yakınlıkta, sevgiden başka bir mükâfat istemiyorum”, Bayraklı “...ancak, Allah'a yaklaştıran sevgiyi istiyorum”, Süleymaniye Vakfı Meali “...Allah'a daha çok yaklaştıracak şeylere ilgi duymamız...”, Külünkoğlu “...Allah'a yaklaştıran sevgi...”, Yakıt “...(Allah'a) yakınlaşma hususunda güçlü bir sevgi ve çaba (mevedde)”, Okuyan “...(Allah'a) yakın olmayı sevmeniz...”, Çavdar “...Allah'a yakınlaşma konusunda bir sevgi ve anlayış...”, Ateş “...(Allah'a) yaklaşmayı arzu...”

4. Kelimeye tefsirlerde yapılan yorumların hepsini esas alarak anlam verenler:

Âyette geçen “kurbâ” kelimesini tefsirlerde yapılan yorumlar doğrultusunda tefsiri tercüme esaslı çevirenler de bulunmaktadır: Mesela Tekin mealinde şöyledir: “Ben tebliğ göre-

⁹³ Kur’ân Yolu mealinde daha sonraki baskılarda bu ifade “yakınlığa sevgi duyma” şeklinde değiştirilmiştir. Buradan ve yapılan açıklamadan âyete öncelikle yapılan çağrıya gönül verme, ona yakınlık duyma ve çaba sarfetme anlamının verilmesinin öncelendiği anlaşılmaktadır. Nitekim bu yaklaşım Elmalılı ile aynı doğrultudadır. *Kuran Yolu Meâli*, çev. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 485.

⁹⁴ Türkçe Kur’ân Mealleri, <https://www.kuranmeali.com/ÂyetKarsilastirma.php?sure=42&âyet=23>.

vime karşılık, sizden bir ücret istemiyorum. Yalnızca aramızdaki yakın ilişkilere saygıyla riâyeti, sevgiyle itaat ederek Allah'a yaklaşmanızı, beni, yakınlarımı, ashabımı, benim yolumdan gidenleri, İslâm'ın hizmetkârlarını, sizlerin, müminlerin birbirinizi sevmenizi, desteklemenizi istiyorum.” Bunun yanında DİB mealinde öncelikle yakınlarla sevgi olarak açıklanan kelimeyle ilgili parantez içerisinde “veya Allah’a yaklaşma” ifadesine de yer verilmektedir.⁹⁵

Âyete verilen meallerle ilgili kısa bir değerlendirme yapılacak olursa büyük bir çoğunluğunun kelimeye akrabalıkta sevgi anlamı vermeyi tercih ettiği, ancak bazılarının diğer görüşlere dipnotlarda yer verdiği görülecektir. Bunlardan bir kısmı akrabalığı Resulüllâh'ın şahsı veya ehl-i beyt olarak açıklarken, bir kısmı da genel olarak akrabalık sevgisi şeklinde bırakmakta, bunun yanında az da olsa (Baltacıoğlu, Kısa, Yorulmaz gibi) kelimeye akrabaları sevme (sıla-i rahim) anlamı verenler bulunmaktadır. Nadiren de olsa âyette geçen ifadeye “Kur'an'a muhabbet” (Cemil Said) gibi farklı anlam yükleyenler de bulunmaktadır.⁹⁶

Bütün bu yapılan değerlendirmelerden sonra âyete şöyle bir anlam vermek mümkündür: “Ben yaptığım karşılık sizden asla hiçbir (maddi -manevi) bedel beklemiyorum. Benim arzu ettiğim tek şey Allah'a yakın olmaya sevgi duymanızdır.”

Değerlendirme ve Sonuç

Kur'an âyetleri anlam yönüyle birbirini desteklemektedir. Zahirde aralarında ihtilaf bulunduğu zannedilen âyetlerin siyak-sibak, vücûh ve nezâir, sebab-i nüzul, nazil olduğu zaman ve mekân, muhatap, dilbilimsel kaideler gibi birçok iç ve dış etken dikkate alınarak anlaşılmasına gayret edilmesi, birden çok anlama gelme ihtimali bulunması hasebiyle de üzerinde derinlikle düşünülmesi gereklidir. Bu noktadan hareketle çalışmada Şûrâ sûresi 23. âyet örneğinde âyetler arasında anlam bağının kurulmasında nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine dair bir yöntem çalışması yapılmış, âyet iç ve dış etkenler çerçevesinde incelenerek yapılan yorumlar üzerinden bazı değerlendirmelere gidilmiştir. Öncelikle âyetlerin diğer âyetlerle anlam bağının sağlıklı kurulabilmesi için onların nüzul zamanının bilinmesine büyük ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü âyetin muhatapı sözün maksadını da anlamaya yardım etmektedir. Âyetin nüzul zamanı hakkında iki farklı görüşün bulunduğu görülmektedir. Kaynaklarda âyetin tıpkı içinde yer aldığı sûre gibi mekkî olduğu görüşünü destekleyen rivâyetler bulunduğu gibi, medenî olduğu yönünde nakiller de yer almaktadır. Ancak âyetin Ensar hakkında nazil olduğuna dair İbn Abbas'a dayandırılan rivâyetlerin zayıflığı, âyetin tabii bağlamının mekkî âyetlere uygunluğu gibi bazı sebeplere dayalı olarak onun mekkî olduğu neredeyse genel kabul görmüş bir konudur. Bu yüzden olsa gerektir ki müfessirlerin bir kısmı bu rivâyetlere hiç yer vermemiş, bir kısmı da âyetle ilgili diğer görüşler çerçevesinde bunları zikretmiştir. Âyete yapılan yorumlar büyük oranda muhatapın kim olduğu üzerinden temellendirilmiş ve gelen rivâyetlerle bu desteklenmiştir. Bu hususta delil olarak yer verilen rivâyetlerin başında İbn Abbas'a dayandırılanlar gelmektedir. Ancak ondan farklı görüşler içeren rivâyetlerin varlığı meseleyi güçleştirmekte ve aralarında telif imkanının bulunup bulunmadığına dair bir çalışmayı gerekli kılmaktadır. Örneğin bir yerde âyette kastedilenin Resulüllâh'la Kureyş arasındaki akrabalık hatırı olduğuna dair rivâyet yer alırken, bir başka yerde Allah'a yaklaşma sevgisi olarak zikredilmekte, her iki rivâyet de İbn Abbas'a nispet edilmektedir. Bu durumda âyetin umum ifade eden yorumunun tercih edilmesi maksada daha yakın görünmektedir. Ak-

⁹⁵ Âyet mealleri için bk. Türkçe Kur'an Mealleri, <https://www.kuranmeali.com/ÂyetKarsilastirma.php?sure=42&âyet=23>

⁹⁶ Meallerle ilgili karşılaştırma için bk. Türkçe Kur'an Mealleri, <https://www.kuranmeali.com/ÂyetKarsilastirma.php?sure=42&âyet=23>

rabalar olarak açıklanan “kurbâ” kelimesini ehl-i beyt olarak yorumlayan ve bunu da imamete bir delil kabul eden Şia'nın bu yaklaşımı ne âyetin bağlamına ve ne de nüzul zamanı ve ortamına uymaktadır. Bu yorum her ne kadar bazı sünni tefsirlerde yer bulmuş olsa da onun isabetli bir yanı bulunmamaktadır. Kaldı ki ehl-i beyt sevgisi hakkında başka âyet ve hadisler mevcutken bu âyetin bağlamından koparılarak böyle bir aşırı yoruma maruz bırakılması sağlıklı bir tutum değildir.

Elçilerin yaptıkları tebliğe karşılık hiçbir maddi ve manevi menfaat beklemediklerinin birçok âyette beyan edildiği açıktır. Sözü geçen âyette bu ilkenin Resulüllâh için de geçerli olduğu ilan edilmektedir. Buna göre âyette yer alan istisnanın munkatı olarak kabul edilmesi ve yakınlık sevgisi ücret olarak maddi bir karşılık taşımasa da Resulüllâh'ın muhataplarından asla bir karşılık beklemediğinin vurgulanması önemli bir husustur. Bu durum diğer âyetlerle anlam bütünlüğü kurulması yönünde de isabetli bir tercih olmaktadır.

Âyetin siyak ve sibakına uygun düşen tevil Hasan Basrî'ye dayandırılan ve İbn Abbas'ın da tercih ettiği yorumlardan biri olan “kurbâ” kelimesine Allah'a yakınlık anlamının verilmesidir. Nitekim insan bu yakınlığa duyduğu sevgi yoluyla ibadet ve salih amellere daha sıkı sarılmakta ve bu sevgiye ulaşmaya çalışmaktadır ki bu ifade tebliğin ruhuna da çok uygun düşmektedir. Elmalılı'nın âyetin umumi manada alınmasının ve Allah'a yakın olmaya duyulan sevgi şeklinde açıklanmasının uygunluğu yönündeki tercihi daha kuşatıcı olmaktadır ve bize göre de bu yorum Resulüllâh'ın maddi ve manevi hiçbir karşılık beklemediği ilkesine ve bağlama daha uygun düşmektedir. Nitekim müfessirlerce tebliğ ve verilen müjde karşılığında bir şey istenmediği şeklinde âyete yapılan açıklama da göstermektedir ki burada vadedilen cennete ancak iman ve salih amel işlemekle gidilebileceği bunun da Allah'a yakın olmayı iştihakla arzu etmeyle mümkün olacağı murat edilmiş olmalıdır. Böylece âyetin tabii bağlamına uygun düşen bu yoruma göre vadedilen cennet dünyada verilebilecek bir karşılıkla değil ancak Allah'a yaklaşmakla elde edileceği vurgulanmış olmaktadır. Âyet bunun Resulüllâh'ın şahsı ile ilgisi bulunmadığını ve kişisel bir kazanç gütmemesinin imkânsız olduğunu, çağrının Allah'tan kendisine verilen bir görev olduğunu ve sonuçta uhrevi mükafatın ancak onun rızasıyla elde edilebileceğini göstermektedir. Böylece davetin Resulüllâh'ın şahsında kişiselleştirilmesi şüphesi tamamen ortadan kaldırılmış olmaktadır. Bu yorum hem siyak-sibaka hem de âyetler arası anlam bütünlüğüne daha uygun düşmektedir. Mealler tefsirlerde geçen yorumlardan birini veya birkaçını esas alarak âyeti çevirmekte, bu durum âyetle ilgili mealler arasında farklılıklara yol açmaktadır. Bu ise okuyucunun manaya ulaşmasında karışıklığa imkân vermektedir. Bize göre âyete meal verilirken istisnanın konumu ve âyetin umum ifade etme yönünün öne çıkarılmasına dikkat edilmelidir ki buna göre Resulüllâh'ın tebliğe karşılık maddi ve manevi bir talebinin olmadığını güçlü vurgulanması, ardından yaptığı çağrı doğrultusunda Allah'a yaklaştıracak amelleri yapmaya teşvik anlamında Allah'a yakınlık duymayı sağlayan sevginin oluşmasını istemesinin ifade edilmesi gerekir. Neticede âyetin hem diğer âyetlerle anlam birliği kurulmuş hem de rivâyete dayalı olarak kelime genel manada Allah'a yakınlığa sevgi duyma anlamıyla bütünlüştürülmüş olmaktadır.

Kaynakça

- Ahfeş, Ebü'l-Hasen Saïd b. Mes'ade el-Mücâşî el-Belhî. *Meâni'l-Kur'an*. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 2003.
- Ahmed Muhtar Ömer. *Mu'cemu'l-lugati'l-arabiyyeti'l-muâsıra*. Kahire: Âlemü'l-Kütüb, 2008.
- Âlûsî, Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd. *Rûhu'l-meânî*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l Arabî, t.s.
- Ateş, Süleyman. "Kurb". *TDV İslam ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.
- Bahrânî, Hâşim b. Muhammed. *el-Burhân fi tefsîri'l-Kurân*. Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, 2006.
- Begavî, Ebû Muhammed Hüseyin b. Mes'ûd. *Meâlimü't-tenzîl*. Riyad:Dâru't-Tayyibe, 1409.
- Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Hayr Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vil*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, t.s.
- Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. Dımaşk: Dâru İbn Kesîr, 2002.
- Bursevî, İsmail Hakkı. *Tefsîru Rûhi'l-beyân*. Dersaadet: Osmaniye Matbaası, 1330.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd. *es-Sihâh*. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1990.
- Ceyhan, Semih. "Üns". *TDV İslam ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Çağrıncı, Mustafa. "Ülfet". *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Dahhâk b. Müzâhim. *Tefsîru Dahhâk*. thk. Muhammed Şükrî. Kahire: Dâru's-Selâm, 1999.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî el-Endelüsî. *el-Bahru'l-muhît*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.
- Ebüssuûd b. Muhammed İmâdî. *İrşâdu'l-akli's-selîm ilâ mezâyâ'l-kitâbi'l-kerîm*. Riyad: Mektebetü'r-Riyâdi'l-Hadîse, ts.
- ibn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim. *Tefsîru garîbi'l-Kur'an*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1978.
- Feyz-i Kâşânî, Mollâ Muhsin Muhammed b. Şâh Mutazâ b. Şâh Mahmûd. *Tefsîru's-Sâfi* (Tahran: Mektebetü's-Sadr, 1379.
- Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Zeyyâd. *Meâni'l-Kur'an*. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1983.
- Ferâhidî, Ebû Abdirrahmân el-Halîl b. Ahmed. *Kitâbu'l-ayn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Firûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. *el-Kâmûsu'l-muhît*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2005.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *İhyâu ulûmi'd-dîn*. çev. Ahmet Serdaroğlu. İstanbul: Bedir Yayınevi, 1985.

Humeydî, Abdulazîz b. Abdullâh. *Tefsîru ibn Abbâs*. Mekke: t.s.

İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: Dâru't-Tûnisîyye, 1984.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed. *Zâdü'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1984.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed. *Tezkiratü'l-erîb fî tefsîri'l-garîb*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.

İbn Ebû Zemenîn, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Îsâ. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîz*. Kahire: el-Fârûkû'l-Hadîse, li't-Tibâ'a ve'n-Neşr, 2002.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr. *ed-Dav'u'l-münîr ale't-tefsîr*. Riyad: Müessesetü'n-Nûr, ts.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr. *Bedâi'u't-tefsîr*. Riyad: Dâru İbn Cevzî, 1427.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*. Beyrut: Dâru Yûsuf, 1983.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Kazvînî. *Sünenü İbn Mâce*. Riyad: Mektebetü'l-Maârif, t.s.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed. *Lisânü'l-Arab*. Kahire: Dâru'l-Maarif, ts.

Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu*. Ankara: DİB Yayınları, 2007.

Kâsımî, Muhammed Cemâlüddîn b. Muhammed. *Mehâsinü't-te'vîl*. b.y.: İsa el-Bâbî el-Halebî, 1957.

Kevâşî, Ebü'l-Abbas Muvaffakuddîn Ahmed b. Yûsuf b. el-Hasen. *et-Telhîs fî tefsîri'l-Kur'âni'l-azîz*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2019.

Kılıçarslan, Mehmet. *Müşkilü'l-Kur'ân 1 - Lafız ve İ'rab Kaynaklı İşkâl*. İstanbul: Feer Yayınları, 2022.

Kummî, Ebu Hasan Ali b. İbrahim. *Tefsîru'l-Kummî*. Kum: Dâru'l-Kitâb, 1387.

Kur'ân & Meâli. Erişim 2 Ocak 2024. <https://www.kuranvemeali.com>

Kur'an Yolu Meâli, çev. Hayrettin Karaman vd. Ankara: DİB Yayınları, 2017.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006.

Kuşeyrî, Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik. *Kuşeyrî Risâlesi*. Haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergah Yayınları, 1991.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Te'vîlâtü'l-Kurân*. İstanbul: Dâru'l-Mîzân, 2008.

Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb. *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*. nşr. Mustafa

- Sekkâ. Beyrut 1978.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb. *en-Nüket ve'l-uyûn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.s.
- Mekkî b. Ebû Tâlib, Ebû Muhammed Hammûş b. Muhammed el-Kaysî. *Tefsîru'l-hidâye ilâ bulûği'n-nihâye*. b.y.: Câmîatü's-Şârîka, 2008.
- Mevdudî. *Tefhimu'l-Kur'ân*. çev. Muhammed Han Kayanî vd. İstanbul: İnsan yayınları, 1991.
- Muhammed Esed. *Kur'ân Mesajı*. çev. Cahit Koytak ve Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 1997.
- Muhammed Fuâd Abdülbâkî. *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-azîm*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1987.
- Mukâtil b. Süleymân. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. Beyrut: Müessesetü't-Târîhi'l-Arabî, 2002.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *Sahîhu Müslim*. Riyad: Dâru't-Tayyibe, 2006.
- Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal. *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1412.
- Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Mefâtihu'l-gayb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.
- Semerkandî, Ebü'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm. *Bahru'l-Ulûm*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.
- Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed. *ed-Dürü'l-mensûr fi't-tefsir bi'l-me'sûr*. Kahire, Merkezü Hicr li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyye ve'l-İslamiyye, 2003.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed. *Fethu'l-kadîr*. t.s.
- Şinkîtî, Muhammed el-Emin b. Muhammed el-Muhtâr el-Cekenî. *Advâu'l-beyân fi izâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*. Dâru âlemi'l-Fevâid, ts.
- Şimşek, M. Sait. *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*. İstanbul: Beyan yayınları, 2016.
- Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin. *el-Mizân fi tefsiri'l-Kur'ân*. Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, 1997.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kurân*. Kahire: Dâru Hicr, 2001.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemu'l-Evsat*. Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1995.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.

Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Alî. *et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'ân* (b.y: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, t.s.

Tûsî, Ebû Nasr Abdullah b. Alî b. Muhammed es-Serrâc. *el-Luma'*. çev. Hasan Kamil Yılmaz. İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1996.

Türkçe Kur'ân Mealleri. Erişim 2 Ocak 2024. <https://www.kuranmeali.com>

Uludağ, Süleyman. "Muhabbet". *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2020.

Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbûrî. *Esbâbu nüzûli'l-Kur'ân*. b.y: Dâru'l-Islâh, 1992.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kuran Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat, t.s.

Zebîdî, Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed. *Tâcu'l-arûs*. Kuveyt: Matbaatu Hukûmeti'l-Kuveyt, 1971.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed. *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fî vucûhi't-te'vil*. Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân,1998.

Zeylaî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf. *Tahrîcu'l-ehâdîs ve'l-âsâri'l-vâkıa fî tefsîri'l-Keşşâf li'z-Zemahşerî*. Riyad: Dâru İbn Huzeyme, 1414.

Etik Beyan / Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s)

Süleyman PAK

Finansman / Funding

Yazar bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder / The author acknowledges that received not external funding support of this research.

Çıkar Çatışması / Competing Interests

Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler / The author declares that he have no competing interests.